

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувач кафедру

_____ Катерина ПЕТРОВСЬКА
«24» листопада 2024

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПІДТРИМКИ АКТИВНОГО ДОВГОЛІТТЯ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ СТАРШОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти, групи
М23СР-з

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітньо-професійна програма:
«Поствоєнна соціально-психологічна
реабілітація»

МАКСИМОВА М.М..

Керівник: доц. ЗАХАРОВА Н.М.

Рецензент: доц. ТУРГЕНЄВА А.О.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ I. СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЛІТНІХ ОСІБ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ	7
1.1. Нормативно-правові засади підтримки літніх осіб: міжнародний та вітчизняний досвід	7
1.2. Проблеми літніх осіб групи внутрішньо переміщених в умовах кризи; особливості та способи допомоги	14
1.3. Практика підтримки літніх осіб в контексті активного довголіття.....	24
Висновки до I розділу.....	31
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІЗНОВІКОВОГО ПАРТНЕРСТВА В КОНТЕКСТІ АКТИВНОГО ДОВГОЛІТТЯ	32
2.1. Вивчення ресурсів підтримки довголіття літніх осіб на локальному рівні	32
2.2. Програма оптимізації активного довголіття літніх осіб засобами різновікового партнерства	36
Висновки до II розділу	44
Загальні висновки	45
Список використаної літератури	46
Додатки	50

ВСТУП

Вікові процеси, особливо старіння населення земної кулі, є актуальною проблемою XXI століття. Період вікових змін відображується як на людині старшого віку, так і на суспільстві. Для перших – це фізичні, когнітивні, емоційні, соціальні зміни; для країни – це зменшення кількості активного населення, ресурсів для розвитку економічної, соціальної сфер. На різних світових самітах обговорюються проблеми демографічного старіння населення. Так, у доповіді Організації Об'єднаних Націй «Розвиток в умовах старіння світу. Загальний огляд» зазначається, що з 1950 року до 2050 року показник літніх людей з 8% населення світу зросте до 21%, що потребує необхідної реакції держав та кожної людини.

Старіння населення земної кулі, як наукова проблема, є міждисциплінарною. Україна входить до групи «найстаріших» країн світу. За даними Державної служби статистики 2021 року показник старіння населення становить 15,9%, а серед сільських жителів – 19,8%. Різні аспекти цієї проблеми розкриті у наукових доробках і соціологів, і медиків, і психологів, і в соціальній роботі. Питання та проблеми старіння вивчаються теоретично та рекомендуються до впровадження в практику.

Національний демографічний прогноз Державної служби статистики України та Міністерства соціальної політики України ускладнився з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Збройні конфлікти суттєво впливають на найуразливіші групи населення, особливо на дітей та людей похилого віку. Стало очевидним, що повномасштабна війна ще більше ускладнить реалізацію прав і свобод в Україні. Літні люди, які постраждали внаслідок конфліктів, стикаються з численними труднощами – через обмежену мобільність та фізичну слабкість вони не завжди можуть евакуюватися, а також часто стають жертвами насильства та репресій. В умовах війни, коли родини та громади розпадаються, літні люди можуть опинитися в ізоляції, знедоленими та без підтримки. Окрім цього, їм складніше адаптуватися до нових обставин і

вони стикаються з перешкодами в доступі до допомоги, соціальних послуг та можливостей працевлаштування.

Наша країна керується національною політикою, а також міжнародними зобов'язаннями щодо підтримки людей похилого віку: виконання завдань Другої Всесвітньої асамблеї по проблемах старіння (2002), програми «Цілі сталого розвитку на період до 2030 року», прийнятих на Саміті ООН у 2015 року, «Мадридського Міжнародного плану дій по проблемах старіння», розрахованого до 2022 року тощо. Зміст даних документів передбачає створення умов для реалізації потенціалу літніх людей, забезпечення можливості їх активної участі в покращенні власного життя та всього суспільства.

Війна гальмує виконання міжнародних зобов'язань та вітчизняних програм підтримки людей старшого віку задля розвитку національного добробуту. Однак, люди старшого віку мають значний життєвий та професійний досвід і, передаючи свої знання молодому поколінню, цінності, можуть реалізувати себе та задовольнити потреби в самореалізації, бути потрібними собі, рідним та суспільству.

Темі захисту цивільного населення під час збройних конфліктів, зокрема й уразливих категорій населення, як-от жінки, діти, особи з інвалідністю було приділено увагу в наукових доробках таких дослідників: М. Буроменський, М. Гнатовський, Н. Коваліско, А. Кориневич, Т. Короткий, О. Сенаторова, Т. Сироїд, Л. Фоміна та ін. Проблемам організації соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах війни приділяють увагу С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко, Т. Павлюк, А. Предибайло, Л. Середницька та ін.

Тема різновікового партнерства в Україні теоретично не вивчалася та практично не впроваджувалась. Деякі аспекти даної теми представлені в працях учених: С. Алексєєва, В. Прощако, І. Петрова, В. Цвих, В. Даніленко та ін..

Щоб реалізувати державні завдання в сфері підтримки активного довголіття людей старшого віку мають активізуватися соціальні служби,

громадські організації та само суспільство. Тому, нас зацікавив напрям підтримки активного довголіття через розвиток різновікового партнерства, комунікації, де може відбуватися така соціальна допомога та взаємодія між різними поколіннями.

Отже, дані протиріччя між реальними умовами – вимушена внутрішня міграція, зниження можливостей гідного старіння - та актуальними потребами людей старшого віку бути активною частиною суспільства - зумовили вибір теми дослідження: **«Соціальна робота з підтримки активного довголіття внутрішньо переміщених осіб старшого віку».**

Об’єкт – процес підтримки літніх осіб – внутрішніх переселенців.

Предмет – засоби підтримки активного довголіття людей старшого віку в умовах переселення.

Мета – формування суспільної солідарності між поколіннями в контексті підтримки активного довголіття літніх осіб.

Завдання:

1. Розглянути нормативно-правову засади підтримки літніх осіб за кордоном та в Україні.
2. Визначити актуальні проблеми внутрішньо переміщених осіб старшого віку; особливості та способи допомоги.
3. Ознайомитися з досвідом організації соціальної підтримки літніх осіб у зарубіжних країнах та можливості його застосування у вітчизняних реаліях.
4. Розробити програму оптимізації активного довголіття літніх осіб засобами різновікового партнерства.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань використано такі методи:

– *теоретичні*: аналіз, систематизація, зіставлення, вивчення наукової літератури та аспектів практичної діяльності;

– *емпіричні*: анкетування, інтерв’ю, селфі-метод, соціальне проєктування.

Дослідження проводилось на базі Інформаційно-ресурсного центру Бердянської районної адміністрації «Теплий Хаб» для релокованих громад Запорізької області.

Структура конкурсної роботи: вступ, 2 розділи, висновки, загальні висновки, загальний текст - 58 сторінок, основний текст викладено на 45 сторінках; список використаної літератури (35 джерел), таблиця 1, додатків 6.

Загальні висновки

Сучасна демографічна ситуація в світі характеризується старінням населення земної кулі та є актуальною проблемою XXI століття. Період вікових змін відображується як на людині старшого віку, так і на суспільстві. Демографічне старіння як наукова проблема є міждисциплінарною та обговорюється на різних світових самітах.

Встановлено, що різні аспекти цієї проблеми розкриті в наукових доробках вітчизняних та закордонних науковців та реалізуються в практиці соціальної роботи.

Зазначено, що нормативно-правова база підтримки літніх осіб в Україні засвідчує розвиток соціальної політики, створення умов щодо попередження соціальної ізоляції, соціальних конфліктів між поколіннями та підтримки активного здорового довголіття людей похилого віку. Особливо актуальним це стало під час воєнного стану та вимушеного переселення українців.

Наголошено, що в умовах євроінтеграції та запровадження засад толерантності, солідарності, а також ситуації, зумовленої об'єктивними обставинами (повномасштабне вторгнення РФ в Україну), одним із пріоритетних напрямів є пошук ресурсів, розробка та реалізація ефективних програм, проєктів підтримки активного довголіття людей старшого покоління.

Констатовано, що проєкти та програми різновікового соціального партнерства є одним із ресурсів оптимізації активного довголіття літніх осіб, що дозволить задовольнити потреби у комунікації через діалог поколінь, створить умови здорового довголіття. Запропонована програма «Діалог поколінь» є однією із умов підтримки активного довголіття людей старшого віку в умовах внутрішньої міграції.

Будемо підтримувати один одного!

Список використаної літератури

1. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2016. – 448 с
2. Декларація по проблемам старения 1992 г. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declold.shtml (дата звернення 10.10.2020 р.)
3. Догляд за літніми людьми у Швеції // Соціальна політика і соціальна робота. — 2001. - № 1.
4. Європейська соціальна хартія (переглянута). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення 10.10.2020 р.)
5. Захарова Н. Міжнародний досвід підтримки людей старшого віку в контексті активного довголіття // Психологічна підтримка літніх осіб в період карантину: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (29 листопада 2021 року) / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. – Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. – 264 с. С. 111-120.
6. Звіт про оцінку політики та нормативно-правової бази України щодо прав літніх осіб на соціальний захист. Рада Європи. 2020 <https://rm.coe.int/old-people-ua-soft/1680a2430d>.
7. Іванова І. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб./Іванова І.Б. — К.: Університет «Україна», 2023. —220 с.
8. Кобзін Д., Левкіна Г., Луньова О., Черноусов А., Щербань С. Методичний посібник з оцінювання потреб ВПО у громадах. — Харків, Харківський інститут соціальних досліджень (ХІСД). —2020. — 246 с.
9. Коваліско Н. Соціальне самопочуття внутрішньо переміщених осіб в Україні: соціологічний дискурс : монографія / Н. В. Коваліско, С. М. Бубняк. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. – 294 с.
10. Крентовська О. Глобальна соціальна політика і міжнародне співробітництво щодо питань старіння населення / Науковий вісник. – 2009. – Вип. 4 «Демократичне врядування» С. 1-7.

11. Куріло І.О. Старіння населення в Україні у дзеркалі соціально-демографічної політики / Демографія та соціальна економіка, 2012, №2 (18). С.23-32.
12. Мадридський міжнародний план дій з питань старіння. <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/397/53/PDF>
13. Мацкевіч Ю.Р. Геронтоосвіта як чинник гуманізації ставлення до людей похилого віку у суспільстві / Демократизація та гуманізація вітчизняного суспільства: досвід україно-канадської взаємодії: зб. матеріалів конференції. Запоріжжя: Сору Art. 2019. С. 60-61.
14. Організація соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в громадах. Методичні рекомендації у сфері соціального захисту та соціального забезпечення https://auc.org.ua/sites/default/files/library/metod_rekomend_vpo.pdf
15. Павлюк Т., Середницька Л. Соціальна підтримка та соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни. Економіка та суспільство, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-17>
16. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) /За ред. Е.М. Лібанової.– К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України – 2010.– 270 с.
17. Петрова І.В. Особливості організації дозвілля у клубах людей похилого віку // Організація культурно-дозвільної діяльності в клубних закладах розвинених зарубіжних країн.— К.:УЦКД, НПБ, 2016. — 51с.
18. Предибайло А.І. Міжнародний захист осіб похилого віку під час збройних конфліктів. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С.435-438 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2703-6436>
19. Принципи ООН щодо літніх людей. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/46/>
20. Принципи Організації Об'єднаних Націй щодо людей старшого віку. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/oldprinc.shtml (дата звернення 08.10.2020 р.)
21. Психологічна підтримка літніх осіб в період карантину: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (29

- листопада 2021 року) / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. – Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. – 264 с.
22. Резолюція від 01 березня 2022 року «Агресія проти України»: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N22/272/27/PDF/N2227227.pdf?OpenElement> (дата звернення 10.11.2023 р.)
23. Резолюція. Стратегія та план заходів щодо підтримки здорового старіння в Європі 2012–2020 гг. URL: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/173613/RC62rs06-HealthyAgeing-RUS.pdf?ua=1 (дата звернення 10.10.2020 р.)
24. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року» від 26 вересня 2018 р. № 688-р.
25. Сагун І. Міжнародний досвід організації навчання людей третього віку. Освіта дорослих: теорія, перспективи, досвід. Випуск 2. Київ. 2010. С.199-208.
26. Сагун І. Поняття “активного старіння” в контексті проблеми освіти людей третього віку в європейській спільноті. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 183. Черкаси. 2010. С. 45-48.
27. Сироїд Т.Л. Міжнародний організаційно-правовий механізм забезпечення права на здоров’я осіб похилого віку / Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 3, том 2, 2019. С.266-272.
28. Семигіна Т.В., Гусак Н.Є., Трухан С.О., Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. Український соціум. - 2015. - №2 С. 53
29. Соціальні права внутрішньо переміщених осіб: особливості реалізації: практичний посібник. 2019. 90 с. <https://rm.coe.int/manual-social-payment-idps/1680994773>
30. Соціальні права в Україні під час війни. Звіт про оцінку потреб. Рада Європи. 2022. 64 с.

31. Трубавіна І.М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними.
<https://dspace.hnpu.edu.ua/items/9cc34a03-6366-4e1e-a160-955cc78ef30>
32. Українське суспільство в умовах війни. Колективна монографія /С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, доц. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
33. Чайковська В. Потреби літніх людей у медико-соціальній допомозі: проблеми, методологія, визначення // Соціальна політика і соціальна робота. — 2015. - № 3.
34. Якість життя. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Якість_життя#:~: text=Якість%20життя%20включає%20все%3A%20від,%27я%2C%20політики%20та%20зайнятості](https://uk.wikipedia.org/wiki/Якість_життя#:~:text=Якість%20життя%20включає%20все%3A%20від,%27я%2C%20політики%20та%20зайнятості)
35. Public redacted version of «Arrest warrant for David Georgiyevich Sanakoev». Pre-Trial Chamber I of the International Criminal Court ICC-01/15. URL: <https://www.iccpi.int/sites/default/files/CourtRecords>